

Socijalno-politiške razprave.

Bivša pariška komuna in socializem.

Socijalno-politiška študija.

Spisal dr. V. Zarnik.

VII.

Ko je enkrat 1816. in 1817. leta spet občni mir v Evropi zavladal, postalo je Owen-ovo ime znano in celo slavno po celi Evropi. V vas New-Lenark k njegovi fabriki so popotniki iz daljnih in bližnjih krajev romali njegovih socijalnih reform ogledovat in občudovat; najviša aristokracija se je za to zanimala, vojvoda Kentski je postal njegov zaštitnik in rusovski cesar in prusovski kralj sta se mu vklanjala. — Owen je pisal dva dela pod naslovom: „Novi nazori o društvu ali razprava o ustroju človeškega značaja“*) in pa: „Knjiga o novem moralnem svetu“.***) V teh delih Owen popolnoma metodično preiskuje duševne zmožnosti človeka in tiste pogoje, pod katerimi bi mogel človek do največjega moralnega razvitka priti. To je tudi prava pot bila, ker Owen je hotel prilagoditi svoje socijalne reforme človeški naravi, ne pa se proti postaviti njenemu ustroju, kakor so to drugi komunisti delali. —

Owen pravi, da človek ni nič drugega nego proizvod znotranjih in vnanjih vplivov. Zatoraj se pa tudi lahko človek pri najboljših zmožnostih popolnoma popači. Da se temu v okom pride, treba je skrbeti, da se vsi slabi vplivi kolikor mogoče preprečijo in odstranijo, dobri pa razvijó. Pogoji tega razvitka je po Owen-ovih mislih: zdravje človeka na duši in na telesu, kar se najlože doseže s telovadstvom, z izbuženjem ljubezni do bližnjega, z osiguranjem potrebnih vžitkov, s splošnim delom, ktero ne sme zmerom eno in isto biti, nego se mora spreminjati. Tudi je treba lepega in ugodnega društvenega medsebnega občenja in mnogo popotovanja; neobhodno potrebna je svoboda tiska in govora, s katerim sredstvom se mora posebno na to delati, da se vse vraže iztrebijo, posebno pa vsak strah in vsaka bojazen pred večnimi kaznimi. V dosego tega namena hoče Owen, da se osnujejo komunistične občine od 500 do 2000 udov, kateri smejo samo v vaséh živeti. Največa oblast je v rokah občinskih svetovalcev, ki morajo biti že 40 ali vsaj najmanj 30 let stari, ki se v javnih sejah posvetujejo in na ta način vladajo. Odgoja je splošna in za vse enaka. Zakon je enojin, pa se lahko, ako mož pa žena drug za drugega več ne marata, precej razveže. Vsi občinarji dobivajo vse, česar potrebujejo, od občine, poleg tega so pa vsi k istemu delu obvezani. Zarad tega se pa vsak občinar, da se načelo enakosti čem mogoče najostreje vzdržuje, v teku svojega življenja vseh del vdeležuje. Vsi občinarji se razdelé po letih v 8 razredov, v vsak razred pa spada 5letnih tečajev. V vsakem teh 8 razredov imajo vsi občinarji enako delo in opravilo. Med občinami cele dežele (entre les communes de tout le pays) pa ne bi bilo nobene druge zveze nego kongres, ki se zbira le včasih od slučaja do slučaja za posvetovanje skupnih zadev. — Važna in pomembna je zarad tega Owen-ova sistema, ker se iz vsega dela in početja bivše pariške komune vidi, da je ravno ta načrt državnega ustroja komunardom najbolj pred očmi lebdil. Owen je bil za uresničenje in oživitvorenje svojih idej neizmerno delaven: razpošiljal

je o tem dolge in temeljite spomenice raznovrstnim vladam, stavljaj je v tem smislu predloge v parlamentu, vtemeljival je društva, skliceval je za to tabore, na katerih je navdušeno za svoje ideje govoril. Pa ves trud in vse to natezanje mu ni nič pomagalo, nakopal si je bil s tem na glavo mnogo sovražnikov, med katerimi so bili duhovni najbolj razdraženi. Vsled preganjanja od vseh strani je zapustil Evropo in podal se v Ameriko, kjer je ustanovil tako komunistično občino pod imenom „New-Harmony“, v kateri je hotel svojo sistemsko praktično poskusiti. A tudi tu ni bilo nobenega uspeha, vse ga je „fratelo“. Nejevoljen je popustil svojo občino „New-Harmony“ in spet se je v Evropo vrnil. Vdeleževal se je potem vseh podvzetij, katerim namen je bil delalcem stanje olajšati. Umrl je R. Owen še le pred nekterimi leti čez 80 let star.

Ako preidemo na kritiko*) komunističnih osnov, moramo najpoprej izreči, da se v teh komunističnih teorijah nahaja cela zmes ekonomičnih, političnih in tudi etičnih nazorov, med tem ko je v liberalizmu vse to v posebnih sistemah razvito.

Komunizem postavi v prvo vrsto ta-le etično-politični stavek: da so vsi ljudje enaki in enakopravni in da ni in ne bode potem pri enakem odgojevanji in pri enakem premoženji nobenega razločka več med posamesnimi osebami. Pa ravno to ni res. Skušnja nas uči, da so se osebe čisto enako odgojene in z enakim premoženjem obdarovane pozneje v življenji zevsema različno razvile. V vsakdanjem življenji imamo priliko dan za dnevom opazovati, da se otroci ene in iste obitelji ali družine, proizlazeči od istih starišev, toraj v mladosti v enakem materielnem položaji, pozneje v življenji drug drugemu diametralno protivno razvijó, tako, da se čisto glas sliši: to pa ni mogoče, da bi bil ta tega in tega brat, ali ta ženska te in te sestra! Ravno nagon k razvitku posebne individualnosti je človeški naravi najbolj prirojen, rekel bi, da je ravno to karakteristikon človeškega roda v primeri z živalstvom. Toraj je ta stavek komunistov, ker je v popolnem protislovji z našo naravo, neistinit in v praksi neizpeljiv.

Drugi glavni stavek komunizma je, da imajo vsi ljudje isto pravico do vžitka vseh naravnih pridelkov. Ta stavek bi bil samo takrat resničen, ako bi bilo vsako delo ostro prepovedano in ako bi ljudem nobenega drugega truda treba ne bilo kot roke stezati in si pridelke narave z drevja trgati in na taki ali slični način prisvojevati. Ker pa to fizično ni mogoče in ker vse komunistične sisteme delo in nektere celo strogo delo od svojih državljanov zahtevajo, treba je pomisliti, da vsi ljudje niso enako za delo zmožni in da imajo še manj vsi ljudje enako veselje do dela. Nikdar se pa ne bodo dali za delo izvrstno zmožni ljudje v tako državo stlačiti, kjer bi bili primorani ne le za se, temuč tudi za slabičke in bedake delati, še teže bi se pa taki norci našli, ki bi s svojo marljivostjo delali. — Tudi ta stavek izmed komunističnih zahtev je proti ustroju človeške narave naperen, toraj v vseh premisah neresničen in neizpeljiv. Tretji stavek komunistov se glasi: da imajo vsi ljudje enake potrebe. Naše potrebe so pa že po svojem načinu in po svojem obsežku jako različne. Pri vsakem delu se to vidi: Nekterega kako delo, na priliko podobarstvo, strašno veseli, duhta in duhta, da kaj novega iznajde, da, ob kratko rečeno, umetnik postane. Koliko imamo že mi Slovenci takih izvrstnih samoukov!! Drugi pa

*) New vewo on the society or essay on the formation of the human character, by Robert Owen, London 1820.

***) The book of the new moral world, by R. Owen, at London 1822.

*) Beri izvrstno kritiko o komunizmu v 2. oddelku I. zvezka Marlo-tovega dela: „Sistem der Weltökonomie“ stran 484—518.

spet, ako bi bil po ustroji komunistične države ravno k podobarstvu komandiran, bi se z nepopisno nejevoljo tega dela lotil, bi pri vsakem udarcu svojega kladva preklinjal in ne bi celo leto niti najbolj navadnega cestnega kamna izsekal, niti najbolj prostega in robatega svetnika za najbolj zapuščeno kmečko kapelico iztesal. — Tudi ta stavek je protinaraven in vsled tega neresničen in neizvedljiv.

Znanstvene stvari.

Poročilo

o XXII. skupščini Matičinega odbora

31. avgusta 1871.

(Dalje.)

6. Gosp. prof. dr. Krek o Stanko Vrazovi slovensko-slovstveni ostalini bere naslednje svoje poročilo:

„V 17. skupščini matičnega odbora mi je bila častna naloga, St. Vrazovo narodno-slovstveno slovensko ostalino na tenko pregledati, morebiti za natis vrediti ter v eni prihodnjih sej ali ustmeno ali pismeno o tem predlagati. Pritrdil sem bil tej želji in takoj po seji, v kateri sem bil nazoč, prejel po gosp. tajniku našega društva v vsem 21 zvezkov in zvezčičev imenovanega narodnega blaga, katero sem, kakor se bode znabiti vsaj nekoliko dalo tudi iz današnjega poročila povzeti, z natančnostjo pregledal, katero tirja važnost predmeta in zaupanje, od Vas gospoda, v me stavljeno.

Že na prvi mah, ko sem bil pogledal v ta kaleidoskop našega narodnega, v tej ogromni ostalini, ohranjenega pesniškega blaga, sem se preveril, da je našemu literarnemu društvu sveta dolžnost, ga v kritični izdaji prej ko prej spraviti na svetlo, in čim bolj sem se bil udomačil s celim tū nahajajočim se materijalom, tim večja je postala moja prepričanost, ka bi bilo neodpušljivo še dalje shranjati to ostalino nenatisnjeno, tedaj slovenskemu učenemu in neučenemu svetu neznanu. Kar se nam tū podaja, je čisto, narodno blago, ne umetno stvarjeno ali ponarejeno, kakor se često zgodi, ampak iz ust naroda samega vzeto, z vsemi prednostmi, pa tudi slabostmi, ki so enacim proizvodom lastne. To sovsema veljá o pesmih, po Vrazu samem nabranih, ki je že za one dobe spoznal pravi način, kako ravnati z narodno-slovstvenim blagom, dobro spoznavši, da narodno-pesniškim proizvodom vzameš poetično ceno, ako jim ne pustiš oblike in značaja, jim po rodu danega. Tudi metoda nekterih pomagancev Vrazovih v nabiranju narodnih slovenskih pesni ugaja tem tirjatvam, a nekaj jih je pa tudi med njimi, kateri še niso tadaj imeli o tem pravega pojma, čemur se ni čuditi, ako pomislimo, da se je, razun malo izjemkov, še le uprav po sej dôbi pričelo ne le pri soplemennih slovanskih, ampak tudi pri družih kulturnih evropskih narodih kritično izdavanje narodnih pesni. — Pomagalec je imel St. Vraz nad 20, katerih vseh mi ni treba tū naštevati, ker bode o tej stvari natančniše poročati v tiskanem predgovoru k tej zbirki nár. pesem, se vé da, ako društvo, oziroma njen odbor, sploh sklene, jo izdati pod svojim pokroviteljstvom in na svoje stroške. Imenujem pa tū vendar imena, kakor Prešerin, Jarnik, Poženčan, Drobnič med mrtvimi, Ivan Kukuljevič Saks., Oroslav Caf, Dav. Trstenjak, Mat. Majar, med še zdaj delavnimi pisatelji in takrat marljivimi sodelalci St. Vrazovimi v nabiranju slovenskih narodnih pesni. Pri tako obili podpori in neumornem lastnem trudu se ni čuditi, da si je pridobil St. Vraz iz mnogo pokrajín Slovenije obilico pesni, v katerih, kot naravnem dušnem zrcalu, na tenko ogledujemo slovenski narod, kakor je bil in

je še. Tū ga vidimo pri raznih opravilih, v raznih vsakoletnih prigodkih in običajih; tū v veseli družbi pri vinski kapljici se življenja veselé, ondi trpkosti slovesa od zibeli in domovine v živih glasovih oznanjaje, tū pri snubitvi, ženitvi, zdravici, pri razleganji poskočnih godčevih glasov, ondi od toge potrt v lastni nesreči, v splošni nezgodi, pri pogrebu itd. Tū ugledaš v pesni veselega pastirja, bistrega lovca, ondi te spet sreča voznik lahkoživec in se tudi raduješ ali huduješ nad stereotipnimi prikaznimi, katerih se družinsko življenje skoraj nobenega národa ne ogne. Da lahko v teh pesnih tudi národ opazujemo, kako ljubi pa tudi sovraži, se nam ne bode čuditi, pomislivšim, kako rahlo in globokočuteč je naš národ po vsej svoji natori in k otožnosti prisiljen po svojem političnem položaji in po svojih historičnih dogodkih. Dokler se bode národna pesem pri kacem národu koli glasila, bode v njej rahlim glasilom ljubezni odlično mesto odmenjeno. Tako je inod, kako bi to moglo vsled ravno omenjenega pri nas inače biti. In res vidimo ta čut opevan v raznih pesnih te ostaline in ga tū opazuješ s početka, da v devičjem ali mladeniškem srci požene kal, jedva opazljiv, pa do one stopinje, ko do vrhunca doraste in v človeškem srci sstrastjo gospodari, kateri celó razum vselej kljubovati ne more. Ravna ta vrsta narodnih pesni je v St. Vrazovi ostalini zeló obširno zastopana in nahajamo med njimi nektere res klasične vrednosti, tako po izjavu nježnih čutil, kakor po pristojnosti oblike in dovršenosti izpeljave, — a naletimo tudi na druge, katerim realizem pregole plastike dosta vrednosti vzame in se slednjič izgubi v nespodobo (zerrbild) mnogo čveterovrstnih, ki duševno vrednost narodovo bolj kratijo, nego povspešujejo. Da slednjim ne bode smelo biti mesta v tiskanem izboru, se umeje, mimogredé opomnjeno, samo ob sebi, ker ga ni niti najmanjšega vzroka, ki bi njihovo izdavo priporočal. — Zastopane v tej ostalini so tudi zgodovinske narodne pesni, strogo epične, kakor tudi balade in romance. Opevani so dalje predmeti neposvetnega značaja (v legendah), in kar tej zbirki še posebno veljavo dá, — v njej nahajamo celó nektere pesmi, kojih zadržaj nas vodi v predzgodovinske čase, ko so naši prededje še malikovali in so nekako svoje veroizpovedanje v mitologičnih (bajeslovnih) poemih vnukom izročali itd. itd., — kdo bi tudi v najsplošnišem načrtu mogel vse narisati, kar se nahaja v tej ravno tako obširni, kakor zanimivi, velevažni ostalini slovstvenega narodnega blaga slovenskega. S kratka, ostalina je pravi „repertorium“ pravega našega narodnega pesništva in vrhu vsega družega velike vrednosti tudi za národni ethos, slovensko bajeslovje (mitologijo), za národno običajno pravo, posebno tudi za slovensko dialektologijo, kateri še do sedaj niti temelja postavili nismo, — pa tudi za národno godbo, kajti St. Vraz večš godbén izvedenec ni le besede, ampak tudi napeve narodnih pesni zapisoval ter po tem načinu tudi národnemu spevu marsikak tipični motiv rešil. — Sploh pa se sme reči, da je poleg jezika ravno v teh narodnih pesnih naša národnost najboljše in čistejše ohranjena. Vseh jih je brezi variantov na stotine, a poleg tega je v zbirki še več narodnih pregovorov in družega literarnega drobiža.

Toliko čisto na kratko „in merito“ o St. Vrazovi ostalini slovenskih narodnih pesni. Tako po obsegu tedaj, kakor po raznovrstnosti zadržaja, pa tudi po estetični vrednosti je ta zbirka važna dovolj, da navetujem: „slavni odbor naj sklene jo prej ko prej dati kritično vrediti in na društvene stroške izdati.“

(Kon. prih.)